



שערי ציון

פנינים משולחן גבוה

מעיר הקודש והמקדש שלוחה בזה ברכתנו הלבבית
לקראת השנה החדשה הבעל"ט
לבני הקהילה החשובה הע"י

"בית תורה ותפילה" פאססיעק
בראשות המרא דאתרא
הגאון רבי מנחם שלמה הכהן זופניק שליט"א

**בשנה טובה ומבורכת לכלל ולפרט בשנה זו שהיא
שנת השביעית וכל השביעיות חביבות.**

**לשנה טובה תכתבו ותחתמו בספרן של צדיקים,
בשנה זו יתווסף לזכות הקהילה החשובה מלבד כל
הזכויות של כל אחד ואחד, זכות הציבור בכלל
בהחזקת תורה בירושלים עיה"ק. ונזכה בהאי שתא
כולנו יחד לקבלת פני משיח צדקנו מתוך רוב שמחה
וטוב לבב ולקיים מצות שמיטה כהלכתה מדאורייתא.**

המברכים בכל לב
רבני ודייני "בית אלחנן דב"
ואשיב בברכה כנגד המברכים
משה אורי אייזנשטיין
ראש הכולל

ערב ראש השנה תשע"ה

הסליחות

תקנת הסליחות:

מנהג הספרדים עפ"י השו"ע סי' תקפ"א ס"א לקום מראש חודש אלול לומר סליחות ותחנונים ומנהג האשכנזים כהרמ"א שרק ביום א' דלפני ר"ה ואם יום א' דר"ה הוא פחות מד' ימים קודם ראש השנה מתחילים ביום א' שקודם לו.

והגר"א בביאורו על השו"ע מחדש ששני מנהגים אלו נחלקו מתי נברא העולם שדעת ר' אליעזר שבתשרי נברא העולם ואילו לר' יהושע בניסן נברא העולם,

ועל כן הרמ"א פוסק כר"א שבתשרי נברא העולם שביום א' דר"ה נשלמה יצירת האדם ובכ"ה אלול נברא העולם ולכן ימים אלו של בריאת העולם הם ימי רחמים ורצון ומתחילים אז לומר סליחות וכיון שיום כ"ה אינו מסוים לימי השבוע לכך נוהגים שביום א' שקודם ר"ה יתחילו לומר סליחות אך שיהיה עכ"פ ארבעה ימים קודם יום א' דר"ה וחמשה ימים קודם יום ב' דר"ה ולדעת השו"ע העולם נברא בניסן וע"כ אין הארבעה ימים שקודם ר"ה נחשבים לימי רצון יותר משאר הימים בחודש ומכיון שמשה רבינו עלה לשמים לקבל לוחות שניות מר"ח אלול עד ליוהכ"פ לכן ימי רצון אלו שמתחילת ר"ח אלול מתחילים לומר סליחות.

זמן אמירת הסליחות

אשמורת קודם עלות השחר: השו"ע תקפ"א כתב נוהגים לקום באשמורת והוא סוף הלילה לפני עלות השחר (פמ"ג) ועולה מדברי הרמ"א סי' תר"ב שצריך לסיים את הסליחות ג"כ קודם עלות השחר.

והטעם כתב במג"א כתב שהקב"ה שט במשך היום ביי"ח אלף עולמות ובזמן שקודם עלות השחר הוא שט בעולם שלנו וע"כ זה זמן של רחמים ועת רצון וצריך לומר סליחות בעת רצון וזמן שקודם עלות השחר הוא זמן הכי ראוי לקבלת הסליחות, ולפי"ז ודאי שעיקר זמן הסליחות הוא סוף הלילה קודם עלות השחר.

אמירת סליחות אחר עלות השחר

בימנו כמעט אין בנמצא מי שאומר סליחות כנ"ל מבעוד לילה ואף המקדימים אומרים את עיקר הסליחות אחר עלות השחר ומסיימים סמוך לותיקין וכבר כתב בהליכות אבן ישראל ח"ב ממורינו הגר"י פישר זצוק"ל שסמכו עמ"ש המגן אברהם בסי' פ"ט סק"א בשם הרש"ל וע"כ עדיף להסמיך את זמן סליחות כדי שייסמו עד לזמן תפילת שחרית עם הנץ החמה, משום טורח הציבור, וכבר מצאנו במטה אפרים תקפ"א י"א שעכשיו מתאחרים על הרוב עד התחלת עלוה"ש, ובאלף המגן (כד) הוסיף שמשום כך הורו

בלילה קודם חצות:

ועתה נבוא לברר האם אפשר לומר סליחות קודם חצות הלילה במשנ"ב סי' תקס"ה ס"ק י"ב כתב "שאיין לומר שום סליחות ותחנונים ולא י"ג מדות קודם חצות הלילה בשום פנים לעולם" ובשע"ת סי' תקפ"א סק"א כתב שאם בא לביהכ"נ שאומרים סליחות בערבית ישתקע הדבר שאין ראוי לומר י"ג מידות כי אם בעת רצון והיושב שם בעת שאומרים ידום.

אך האגרות משה ח"ב סי' נ"ה כתב שבמקום שאם לא יאמרו קודם חצות יתבטל אמירת סליחות יש להקל בשעת הדחק שהטעם לא לומר י"ג מדות בלילה הוא רק מפני שאינו מועיל להבטחה שי"ג מדות אינם חוזרות ריקם אך בתור תפילה מהני, וכנשאל מורינו הגרי"י פישר זצ"ל מה הדין כשאומרים סליחות בלילה ובין המתפללים יש בעל ברית שיעשה למחר ברית האם אומרים תחנון ותשובתו היתה שבליילה אין אומרים סליחות

אשרי קודם חצות וסליחות לאחר חצות:

ורבים שואלים שלפי המבואר במשנ"ב שאין לומר סליחות ותחנונים קודם חצות בשום פנים האם מותר לומר פסוקי אשרי, ולך הצדקה, קודם חצות האם גם זה בכלל הסליחות שאין לאמרם קודם חצות ובלוח עתים לבינה מביא בשם הגריש"א זצוק"ל להחמיר אך בהליכות שלמה מביא בשם הגרש"ז זצוק"ל להקל שאין זה מכלל הסליחות אלא כעין פתיחה

וכעין זה יש לציין בתענית ציבור האם יכולים להתחיל אשרי וקריאת התורה קודם זמן מנחה ושמע"ע יתפללו בזמן ובש"ת מנחת יצחק ח"ו סי' נ"ו דן בענין זה להקל.

בזמנו רבים מבעלי התורה היתר לעצמם שלא לומר סליחות כלל ומענה בפיהם לפי שהציבור מתאחרים עד אור הבוקר ועיקר אמירת הסליחות הוא קודם היום אבל לאחר שהאיר היום לימוד התורה קודם עכ"ל והוא שם דחה דבריהם שאע"פ שנכון שקודם עה"ש הוא יותר עת רצון, ממי כל הימים שמר"ח אלול עד אחר יוהכ"פ במשך כל היום הוא עת רצון ולכן אדרבא ראוי לבעלי תורה להיות ראשונים לכל דבר שבקדושה וכו' ע"ש מה שסיים ממי מצאנו שכבר בזמנו של המט"א איחרו את עיקר הזמן המוזכר בשו"ע וכע"ז יש בערוך השלחן _

בחצות הלילה:

ויש הנוהגים לומר בחצות הלילה ובדברי הפוסקים כאן לא מצאנו מנהג זה ולעומת זאת בסי' קל"א הל' נפילת אפים כתב המחבר ס"ג שאין ליפול אפים בלילה ורק בימי הסליחות מותר ליפול אפים באשמורת שהוא סמוך לאור היום שהוא עת רחמים וכתב שבליילה הוא זמן שליטת המזיקים ואין ראוי לעורר רחמים בזמן שליטת הדינים

ומובא בפוסקים ובמקובלים שאין לומר י"ג מדות בלילה וכן אין לומר כל סליחות ותחנונים בלילה שזה בקשת רחמים רצון שליטת החיצונים ולשון הב"י מקצץ בנטיעות, ובתהילה לדוד נתקשה בטעם הדבר שאומרים סליחות מחצות הלילה וכתב ללמד זכות עפ"י המג"א בהל' נפילת אפים שגם מחצות הלילה זה זמן רחמים, וע"כ אפשר לומר סליחות מחצות הלילה וי"ג מדות ונפ"א וכן מקובל מרבתינו שכן נהגו מקדמת דנא בחו"ל לומר בלילה מחצות ואפי' אותם שהקפידו שלא לומר סליחות בלילה מ"מ בליל א' דסליחות נהגו לומר בלילה (וכן כתב האגרו"מ או"ח ח"ב סי' נ"ה להקל לומר מחצות הלילה)

התרת נדרים

בערב ראש השנה וביום הכיפורים:

מנהג ישראל בערב ראש השנה לעשות התרת נדרים ושוב בליל יום הכיפורים מתירים נדרים בתפילת כל נדרי

והמקור להתרת נדרים בער"ה הוא מהשל"ה והובא בקיצור שו"ע ונתפשט המנהג מנהג זה בקהילות ישראל אע"פ שלא הוזכר מנהג זה כלל במשנה ברורה לעומת זאת אמירת כל נדרי בליל יו"כ היא תקנה קדומה שנזכרת בראשונים ונפסקה בשו"ע סי' תרי"ט סעיף א' ונשאלת השאלה מדוע צריך להתיר נדרים פעמיים גם ביו"כ וגם בער"ה.

כל נדרי - התרת נדרים:

טעם תקנת כל נדרי ביו"כ מביא הרא"ש פ"ג בנדרים סי' ה' בשם הגאונים שיו"כ אמנם הוא מכפר על כל עוונות אם עשה תשובה מ"מ נדרים שאדם חייב לקיימם אין יוהכ"פ מכפר וחייב לקיים נדרו לכך תיקנו להתיר הנדרים בכניסת יום הכיפורים (א"ר תרי"ט ב' בשם הראשונים) ע"מ לעקור את הנדרים שנדר האדם במהלך השנה שחלפה ולא ייענש עליהם.

כל נדרי מסירת מודעה:

אמנם ר"ת כתב שאין אפשרות להתיר נדרים לשעבר ע"י אמירת כל נדרי שאין כאן לא פתח ולא חרטה ולא ג' דיינים המתירים ולכן סובר שאמירת כל נדרי ענינה למסור מודעה שלא יחולו הנדרים

מכאן ולהבא ונמצאנו א"כ שנחלקו ר"ת והגאונים מן הקצה אל הקצה מהו כל נדרי שלדעת הגאונים ענינו הוא התרת נדרי השנה שעברה ואילו לר"ת ענינו הוא מסירת מודעה וביטול הנדרים שידור האדם לעתיד,

והחילוק הבסיסי בין השיטות לדעת הגאונים צריך לומר מיום הכיפורים שעבר עד יום כיפור זה בלשון עבר ולדעת ר"ת צריך לומר בלשון עתיד מיום כיפורים זה עד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה, והרא"ש מביא שר"ת ציוה להגיה בכל המחזורים ולשנות מלשון עבר ללשון עתיד.

מנהגנו להלכה ולמעשה:

במשנ"ב סי' תרי"ט סק"ב כתב שאנו נוהגים כר"ת ובשע"ת שם הביא בשם השאילת יעבץ לחוש לשני השיטות ולומר הן בלשון עבר הן בלשון עתיד וראוי לכל אחד לדעת שבכל נדרי יתכון גם להתיר נדרי שנה שעברה וגם למסור מודעה על השנה הבאה שאם לא מבין ויודע מה אומר ודאי שלא יצא ידי שני השיטות.

התרת נדרים בערב ראש השנה:

והמנהג בערב ראש השנה לעשות "התרת נדרים" בפני שלשה על נדרי השנה שעברה ואח"כ ובנפרד מסירת מודעה על נדרי השנה הבאה וא"כ מיושב הטעם שעושים התרת נדרים בער"ה בנוסף ליוה"כ משום שעיקר להלכה כר"ת דכל נדרי ביו"כ לא

מהני להתיר נדרים לשעבר (כי אין שלושה דיינים וחרטה כנדרש) וכל נדרי הוא אך ורק מסירת מודעה לנדרי השנה הבאה ולכן עושים התרת נדרים בפני שלשה כנדרש,

אך עדיין צריך ביאור שהרי התרת נדרים של ר"ה כוללת בתוכה גם מסירת מודעה לעתיד וזה למה?.

ובשל"ה כתב שהענין לכפול ולהקדים התרת נדרים בער"ה משום "זריזין מקדימין" ויש לתמוה מה ענין זריזים מקדימים למסירת מודעה והרי ביטל בשנה שעברה את כל הנדרים שיהיו עד יום הכיפורים ועדיין הביטול קיים עד יום כיפור ומה מצוה יש להקדים ולבטל ואם ישנה מצוה להקדים מדוע לא יקדימו למסור מודעה בפסח או בשבועות או בכל זמן אחר וכבר תמה בענין הגאון בעל מנחת יצחק ח"ט סי' ס"א.

ויש לישב עפ"י דרכו של המנחת יצחק שם שבמסירת מודעה נתבאר בשו"ע יור"ד סי' רי"א ס"א שבמסירת מודעה צריכה להיות בקול רם להש"ך, ולכל הפחות שישמיע לאזנו להט"ז, ואם לאו הוי דברים שבלב ולא חלה מסירת המודעה ומאידך גיסא כתב המטה אפרים בסי' תרי"ט שצריך להזהר לא לומר בקול חזק מדאי כל נדרי שלא לבלבל הש"צ והציבור ויש לחשוש שלא ישמיע לאזנו ולכן נהגו ביחד עם התרת נדרים של שנה שעברה למסור מודעה לנדרי העתיד בערב ר"ה.

נשים בהתרת נדרים ומסירת מודעה:

ומכאן הערה נחוצה לאשה שלא יכלה לבא לביהכ"נ לתפילת כל נדרי ונשים שלנו גם לא עושים התרת נדרים בערב ר"ה ראוי שתעשה בביתה מסירת מודעה לבטל נדרי העתיד שזה עיקר להלכה כר"ת.

באיזה נדרים מועיל מסירת המודעה

ויש לברר מתי מועיל מסירת המודעה האם לכל

הנדרים שעשה במהלך השנה לא צריך לחשוש מחמת שביטלם במסירת המודעה? אך כבר כבר כתב הרמ"א בשם מהר"י ווייל שאין לסמוך על מסירת מודעה ולהתיר נדר בלא התרת חכם אלא בדיעבד היכא דאיכא צורך גדול ובמהרי"ט הוסיף שלא תקנו מסירת מודעה אלא שאם עבר עליו בשוגג לא יהיה ענשו חמור ודעת השו"ע ביותר מזה לחוש לשיטות הסוברות שמסירת מודעה מועילה רק בתנאי שבתוך כדי דיבור להנדר זכר בלבו ממסירת המודעה ואמר בליבו שסומך על המודעה ולא על הנדר.

מסירת מודעה להנהגה טובה:

אך ישנו חידוש מענין בדברי הפוסקים שהוא נפק"מ גדולה למעשה הנה הדין שכל מי שחשב לעשות מצוה פ"א כגון חשב להתחיל ללמוד דף היומי מדי יום או לקום לותיקין או ללכת למקוה מדי יום ונהג כן פעם אחת נעשה כנדר וצריך להתירו וכן אפי' לא חשב לעשות כך לעולם ונהג כן בסתם ג' פעמים הרי זה כנדר וצריך התרה (עיין משנ"ב תקצ"ז סק"ו) ודבר זה מצוי מאד שאדם בהתעוררות מתחיל לקיים מצוה ואח"כ מפסיק וכיצד ינהג לגבי התרת נדרים, וע"ז מצאנו בדברי הפוסקים האחרונים שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד זצוק"ל סי' תס"ז ובמנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך זצוק"ל סי' צ"א ס"ק כ' וכן באעלה בתמר להגרא"ל שטיינמן שליט"א בשם החזו"א שלענין מנהג טוב כיון שלא הוציא בפיו מהני מסירת המודעה של כל נדרי שהטעם שיש להחמיר לא לסמוך על מסירת המודעה משום שלשון הנדר סותר למודעה משא"כ הנהגה טובה אינה סותרת את המודעה שהרי אפשר שעושה בלי נדר ומ"מ כתב המנחת שלמה שלכתחילה אם זוכר הנהגה טובה שיתירנו כדין.

תפילה בציבור

שאלה

היכי תימצא שתפלה בבית הכנסת היא מצוה דאורייתא אע"פ שתפלה היא מדרבנן וכ"ש תפלה בציבור ונפקא מיניה לגבי הכוונה דקי"ל דבדאורייתא מעכב כוונה?

תשובה!

תפלה בימים טובים בבית הכנסת היא מצות "מקראי קודש"

בטור סי' תקפ"ב כתב ונוהגין בספרד לומר יום חג פלוני הזה את יו"ט מקרא קודש הזה וכו' והכי איתא במסכת סופרים, בין בתפלה בין בכוס צריך להזכיר יו"ט מקרא קודש הזה, יום חג פלוני הזה, ובראש השנה יו"ט מקרא קודש הזה יום הזכרון הזה, ובאשכנז אין נוהגין לאומרו והכי מסתבר דכיון שאמר את יום חג פלוני הזה הכל בכלל, דמאי שנא להזכיר מקרא קודש טפי מאיסור עשיית מלאכה ושאר כל הלכותיו,

הב"י סי' תפ"ז כתב וז"ל ולי נראה כמנהג ספרד דהכי איתא במסכת סופרים ולא נמצא תנא או אמורא שיחלוק בדבר, ומה שטען רבינו דמאי שנא להזכיר מקרא קודש טפי מאיסור מלאכה ושאר כל הלכותיו, יש לומר דשנא ושנא דמקרא קודש מורה על שצריך להזכירו בתפלה, וכמו שכתב הרמב"ן בפר' אמור כ"ג ב' טעם מקרא קודש שיהיו כולם קרואים ונאספים ביום הזה לקדש אותו כי מצוה היא על כל ישראל להיקבץ בבית אלוקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל עכ"ל.

ובסי' ת"צ כ' הטור ג"כ ובאשכנז אין אומרים מקרא קודש כלל והכי מסתבר, והביא בב"ח כן היה המנהג בזמנו אבל אנו עכשיו בני אשכנז מנהגנו לומר מקרא קודש באתה בחרתנו בין ביו"ט בין בחוה"מ אבל ביעלה ויבא אין אומרים מקרא קודש וכ"כ המהרש"ל וז"ל ומנהגינו לומר מקרא קודש, וכמ"כ הביא הפרישה ומנהגינו לומר מקרא קודש מורי ורבי,

ובמטה אפרים תקפ"ב אות י"ז כתב אומר יעלה ויבא ביום הזכרון הזה והנוהגין לומר באתה בחרתנו יו"ט מקרא קודש הזה אומרים גם ביעלה ויבא כן.

מכל הנ"ל חזינן גודל החשיבות התפלה בבית הכנסת בימים טובים, שהוא מצות מקראי קודש ואפשר להוסיף ע"ז מש"כ הרמב"ן סוף פרשת בא, וז"ל ולפיכך אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלקיו וכונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שברא, וכוונת רוממות הקול בתפלות, וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו וידו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה, ויאמרו לפניו בריותך אנחנו,

ואם הוא כוונת היצירה הראשונה שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו וידו לאל שבראם והמציאם מה יש להוסיף עוד על מצוה זו.

פסק דין

שאלה שנשאלנו בעקבות הגזירות הכלכליות

שיש כיום על עולם התורה

ע"ד אשר נשאלתי מראש כולל שסוכם עם הלומדים על קבלת מילגה קבועה ובנוסף מקבלים מהסכום שמתקבל עבור האברך מהרשויות כפי ומתי שמתקבל, בתקופה האחרונה נערך ע"י הרשויות ביקורת, וכפי ההוראות שנקטו הרשויות כיום הוא שאם חסר מספר מסויים פעמיים קונסים את הכולל להחזיר אחוז מסויים ממה שקבלו בעבר, ומלבד זאת בשנה אחרונה קנסו, עוד קנס שאברך שהיה חסר בשני הביקורת, מורידים לו פי 3 מהסכום שקיבלו עבורו בשנה קודמת,

וכעת נפשו בשאלתו מי צריך לשאת בהוצאה זו, זה ברור שהאברכים שלא היו בכולל בזמן הביקורת הם גרמו להפסד, האם אפשר לחייבם ע"ז, ויש עוד כמה פרטים,

אברך אחד שחסר הודיע קודם לרשויות שנאלץ לצאת וקיבל אישור ובכל זאת לא התחשבו בזה. אברך אחד היה אנוס והיה לו אישור שהיה בחדר מיון בזמן הביקורת וגם לא התחשבו בזה. אברך אחד הודיע לכולל שהוא עוזב את הכולל ובטעות לא נשמט שמו, כך שגם זה נלקח ברשויות כחסר.

ולאחר העיון נלע"ד: שאי אפשר לחייב את אלו שחסרו בהפסד ובקנס מאחר שזה גרמא, ובודאי לא התכוונו להזיק, [על אף שאפשר אם נדון זה כשותפין בני חבורה שנרשמו ברשימה משותפת וכ"א אחראי

על תקינות הרשימה אפשר שדין כ"א כשומר ושומר אפשר לחייב אפי' בגרמא, וע"כ אלה שחסרו ולא היו אנוסים ממש אפשר לחייב בנזק, אמנם זה דבר מחודש וא"א לחייב ע"ז.]

פסק דין

א. כל אלו שחסרו צריכים להחזיר את כל מה שקיבלו בכל תקופת הניכוי שמנכים כעת את כל מה שקבלו שהרי נתברר שקיבלו בטעות ובאשמתם נאלץ הכולל להחזיר פי 3 ממה שנתן להם,

ב. אלו שלא החסירו לא בביקורת הראשונה ולא בביקורת השניה אי אפשר לתבוע מהם להחזיר שהרי מה שקיבלו קיבלו בדין, וגם כיום לא דורשים להחזיר את מה שקיבלו,

ג. אם הודיע מי מהם שיוציאו אותו מהרשימה ולא נשמט שמו אינו חייב להחזיר מה שקיבל כמו"כ אם מי מהאברכים הודיע שרוצה לעבור לכולל אחר והכולל מנע זאת ואמר שהוא אחראי שיהי' בסדר, אי אפשר לחייבו להחזיר כלום.

ד. הכולל חייב להמשיך לתת לכ"א מה שמקבלים עבורם יתר ע"כ אלה שכן הופיעו צריכים לקבל מלא הסכום שמתקבל עבורם כל עוד שרשומים ברשימה אצלו.

וע"ז באתי עה"ח

משה אורי אייזנשטיין



תבונות אריה

בית הוראה לדיני ממונות
שע"י בית מדרשנו

בית אלחנן דב

בימ"ד אברכים מצוינים
גבעת שאול ירושלים

מיסודו של מרן הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצוק"ל
רח' הראובני 9, טל': 6514367 - טל. פקס, 02-6540731 ת. ד. 32127 ירושלים

